

Проблеми при облагането с гербов налог в България между двете световни войни

Петър Стоянов*

Резюме: Гербовият налог, представляващ специфичен данък, налаган върху широк кръг писмени документи, е познат на специалистите по световна и икономическа история основно благодарение на централното му място в революционното движение на американските колонии срещу Британската империя. Приложението на аналогичния данък в периода между двете световни войни и проблемите, които то създава в България, са сравнително слабо познати и недостатъчно изследвани от нашата стопанскоисторическа наука.

Негативите и проблемите, свързани с този тип данъци в британската и световна история, имат предимно чисто политически характер, докато с конкретното изследване авторът си поставя за цел да докаже тезата, че в България те са свързани с политиката на фискален фанатизъм, неадекватността, недоразуменията и недостатъците на самото законодателство и данъчна политика на държавата. Чрез анализ на данъчното законодателство негативното отражение на законите за гербовия налог е разкрито в няколко различни направления. В работата са разгледани: положения и аспекти на закона, водещи до

краен фискализъм, небалансираност, комплексност и лоши резултати; положения и аспекти, оказващи негативно влияние върху паричното обръщение, кредита, спестовните влогове и икономиката като цяло; аспекти с неморален, несъразмерен и нерационален характер.

Ключови думи: гербов налог, данъчно законодателство и политика, фискален фанатизъм.

JEL: N23, N24, N43, N44.

Въведение

Гербовият налог представлява специфичен данък, налаган върху широк кръг писмени документи и обекти, изискващ облагането, използването на специфична марка или хартия, доказващи неговото плащане. Предполага се, че данъкът произхожда от Испания, но първите източници за неговото използване са от Холандия през 1620 г., Франция през 1651 г., Дания през 1657 г., Прусия – 1682 г. и Англия – 1694 г. (Dagnall, 1994, р. 100). Най-широко приложение сред западноевропейските държави данъкът намира в Британия, където през XVIII и XIX век с него се облагат все по-широк кръг обекти, включващи: вестници, памфлети, лотарийни билети, договори, рекламни материали, карти за игра, зарове, шапки, ръкавици, застрахователни полици и др.

* Петър Стоянов е доктор, асистент в катедра „Политическа икономия“ на Университета за национално и световно стопанство, email: petisto@gmail.com

Гербовият налог е познат на специалистите по икономическа история основно благодарение на централното му място в революционното движение на американските колонии срещу Британската империя. Съпротивата срещу британския Закон за гербовия налог от 1765 г. обединява колониалните власти по безпрецедентен до този момент начин. На 7-ми и 25-ти октомври в Ню Йорк се провеждат т.нар. „Конгрес за гербовия налог“, представляващ първото организирано събрание на представители на колониите в борбата им срещу имперските данъци. Преди това в градските центрове се организират срещи, държат се речи и се разпространяват памфлети, остро заклеймяващи новия данък (Adams, 2001, р. 331). Избухват невиджани до този момент прояви на насилие срещу представители на британската данъчна администрация, къщите на мнозина от които са запалени, а самите те линчувани от тълпата чрез заливане с катран и перушина.

До ноември 1765 г. в колониите реално не остава нито един данъчен агент. Британските данъчни служби са поставени на колена и империята за първи път е принудена да отмени приет данъчен закон непосредствено след влизането му в сила (Maier, 1973, р.р. 76-106; Einhorn, 2008, р. 20). Историята не познава друг случай, в който единичен и не особено тежък данък, какъвто е гербовият налог от 1765 г., да е бил посрещан с такава реторика, решителност и ожесточение. В своята дисертация с изключително удачното заглавие „Фаталната година, робството, насилието и Законът за гербовия налог от 1765 г.“ Joshua Beatty защитава тезата, че именно реториката, използвана от организаторите на кампанията срещу споменатия налог, свързваща примирението, отказа от насилие от страна на данъкоплатците, с поражението, данъците и робството, помагат на колонистите да извоюват своята независимост (Beatty, 2014).

Преглед споменатите факти, без съмнение гербовият налог има своето особено значимо място не само в американската и британската история, но и в историята на данъчното облагане по принцип. Тук е мястото да споменем, че приложението на аналогичния данък в периода между двете световни войни и проблемите, които то създава в България, са изключително слабо познати и недостатъчно изследвани от нашата стопанскоисторическа наука. Единствено то по-сериозно изследване по въпроса принадлежи на началника на отдела по преки данъци към Министерството на финансите А. П. Симеонов, който сам признава, че гербовият данък учудващо не е получил необходимата критика и анализ от финансовите специалисти и съответното отразяване в периодичния печат (Симеонов, 1923, с. 4). Трябва да се отбележи, че гербовият налог е разгледан, макар и съвсем накратко, в изследването на Борис Недков „Развитие на българската финансова система през последното десетилетие“ от 1937 г.

Важен източник на информация за гербовия налог може да бъде получена от многобройните книжки с практически разяснения и указания по приложение, публикувани в специализираното периодично издание „Данъчна просвета“. Изложение за развитието на основните видове данъци и съществени данни за цялостната стопанска политика на държавата в междувоенния период ни дава изследването на М. Димитров „Държавата и икономиката в България между двете световни войни 1919-1939 г.“ В своята дисертация „Състояние и развитие на данъчната система в България между двете световни войни (1919-1939 г.)“ авторът на настоящата статия, предвид поставените в нея специфични цели, умишлено пропусна възможността да изследва посочения проблем. В този смисъл бъдещото публикуване на научния му труд в по-разширен вид е още една причина, налагаща неговото разглеждане.

Както ще стане ясно от настоящата статия, поне по отношение на разнообразието в обхвата, усложненията и проблемите при приложението на гербовия налог, младата българска държава може не само успешно да се конкурира с британската империя, но дори да я задмине. Абстрахирайки се от факта, че гербовият налог е използван като един от катализаторите за американската революция, трябва да се спомене, че в чисто финансово отношение за Британия данъкът се оказва изключително ефективен и в ограничен вид се използва и до ден днешен (Симеонов, 1923, с. 10). Негативите и проблемите, свързани с този тип данъци в британската и световната история, имат предимно чисто политически характер, докато с конкретното изследване авторът ще се опита да докаже тезата, че в България те са свързани с краен фискален фанатизъм, с неадекватността, недоразуменията и недостатъците на самото законодателство и данъчна политика на държавата.

2. Изложение

В България гербовият налог е въведен още от Временното руско управление с правила за гербовия сбор от 9 юни 1879 г., заменени последователно със законите от 2 юни 1880 г., 1 февруари 1885 г., 5 януари 1891 г., 23 януари 1904 г. (Недков, 1937, с. 212). От 1904 г. до 1919 г. Законът за гербовия налог се прилага почти без изменения, което в известна степен е прецедент в сравнение с други фискални данъчни закони. Въпреки че още в първоначалния си вид Законът за гербовия налог има редица недостатъци и неясни постановки, до 1919 г. към него няма особени претенции, а данъкоплатците в България са свикнали с него (Симеонов, 1923, с. 1). След 1919 г. тази тенденция приключва, като нарасналите държавни потребности в комбинация с неудачна данъчна и законодателна политика повличат гербовия данък в изключително неприятна за

данъкоплатците посока. От 1919 до 1923 г. гербовият налог започва да се изменя със закона за бюджета (три пъти) и постоянно да се тълкува от Министерство на финансите с нови и нови окръжни, което внася истински смут в търговските, индустриалните и кредитните отношения (Симеонов, 1923, с. 1). За този период три пъти нараства и неговият размер. Тук за пореден път се разкрива основната тенденция и особеност на данъчната политика в междувоенния период, отразена от автора в неговата дисертация, а именно т.нар. фискален фанатизъм, т.е. слепият стремеж към постоянно увеличение на данъчната тежест с прибързано законодателство (Стоянов, 2015).

Постоянните изменения намират израз в един нов законопроект, внесен прибързано в Народното събрание през месец февруари 1923 г. с кратки мотиви, в които се казва: „Приложеният законопроект има за цел да даде по-пълни, по-завършени и доколкото е възможно по-изчерпателни постановления по материята, която урежда, и да засили приходите от гербовия налог“ (Симеонов, 1923, с. 4). С голяма бързина законопроектът е гласуван в Народното събрание, утвърден на 10-ти март 1923 г., а на 31-ви същия месец е обнародван в Държавен вестник брой 294, влизайки в сила от 1 май 1923 г. Министерството на финансите с окръжно №2317 от 14 април 1923 г. счита за необходимо да се обърне към всички учреждения и лица, за да даде общи обяснения на закона и да апелира да се проучи той навреме, за да се вземат бележки, зададат въпроси и дадат разяснения. Също така е интересно да се спомене, че още преди влизането на закона в сила един от членовете на комисията, работила над него, предвидливо обявява, че е приготвил „Ръководство по закона за гербовия налог“ и започва да записва голям брой купувачи за новата си книга (Симеонов, 1923, с. 4).

Имайки предвид спецификите на българското данъчно законодателство, засегнатите лица и учреждения обръщат сериозно

внимание на споменатото окръжно, а вследствие на това към министерството се насочва истинска лавина от запитвания. В отговор се връщат нови разяснения, тълкувания и допълнения към закона. До началото на ноември 1923 г. в Държавен вестник излизат 40 окръжни и заповеди на министъра на финансите по този проблем. Издаването на окръжни прогължава и следващата година, а по достоверни сведения на бившия началник на отделението по преки данъци А. П. Симеонов запитванията по точки от закона за гербовия налог само за периода до края на 1923 г. надминават 80 000 (Симеонов, 1923, с. 5)! Всичко това е едно прекрасно доказателство не само за това, доколко законът е изпълнил първата цел на мотивите си (за поголяма пълнота, яснота и изчерпателност на материята), но и за общото ниво на комуникация, за тенденциите и качеството на законодателството в България през посочения период. Доколко се постига втората цел – засилване на приходите, също много ясно личи от окръжно на Министъра на финансите №6420 от 9 октомври 1923 г., в което се казва, че приходите от гербов налог през

първите по-сериозни законодателни промени през 1923-24 г., така и не се променят. Това, което се променя, е увеличаващият се размер на данъка, разширяването на случаите, в които той се събира, и усложняване на правилата за облекчаване и унищожаване на гербовите марки (Негков, 1937, с. 212). В този смисъл авторът се концентрира върху анализа на основните положения, залегнали в законите от 1923 и 1924 г., тъй като те остават определящи за облагането през целия изследван период. Динамиката на приходите от гербов налог в междувоенния период, както се вижда от таблица 1, не отговаря по никакъв начин на стратегията, заложена в мотивите за многобройните законодателни промени. Размерът на данъка през целия период непрекъснато се увеличава, докато приходите от него намаляват. Единствената динамика, с която тази негативна тенденция има връзка, както ще се види в последващия анализ, е с тази в комплексността на законодателството, документо-оборотта, гражданскоправните отношения и проблемите пред данъкоплатците.

Таблица 1. Приходи от Гербов налог (мл. лв.) през периода 1928-1936 г. (Негков, 1937, с. 37).

Приходи	1928/29	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/9мес. ¹	1935/36	1936/37
Гербов налог	462.6	486.4	377.5	328.6	300.8	286.9	206.5	285.1	362.0

последните 3-4 месеца чувствително са намалели (Симеонов, 1923, с. 5).

Многобройните изменения и допълнения логично намират израз в поредица закони за гербовия налог от 5 август 1924 г., последвани от нови такива от 19 март 1929 г., 22 март 1930 г., 12 май и 28 юни 1933 г., за да завършат с Наредба-закон за гербовия налог от 14 май 1936 г. С тази поредица основните принципи и недостатъци в облагането с гербов налог, установени с

Гербовият сбор в България, установен от изброените по-горе закони, се изгражда като една система от берии², която се взема не само при взаимодействие с всички отрасли на администрацията, но и при

¹ За финансовата 1934/35г. има данни само за 9 месеца, най-вероятно във връзка с проблемната политическа обстановка около и след държавния преврат.

² Под *берия* се разбира този сбор, който частни лица плащат на държавата, като използват услугите на учрежденията или пък когато встъпват по определени от закона форми в писмени отношения един към друг.

Управление на ресурси и разходи

редица частно правни отношения. Налогът се изразява в задължението да се употребява специална хартия или да се лепи върху обикновена такава специална марка, и двете закупени от държавата на по-висока от естествената им цена.

Като вид гербовият налог, прилаган в България, бива прост и пропорционален. Гербовият налог се нарича прост, когато размерът му зависи само от характера на актовете и от количеството листове, върху които е написана сделката. Пропорционалният гербов се взема в зависимост от сумата, за която се извършва сделката или се пише документа. Простият гербов сбор тежи повече за малките сделки и услуги, а пропорционалният – обратното, т.е. неговата функция се доближава до тази на прогресивните данъци и продължава да се използва успешно и до ден днешен при договорите за покупко-продажба на недвижими имоти във Великобритания.

Облагането с гербовия налог в България включва изключително широк кръг от позиции за облагане, достигащи до 115, всяка от които представлява група от няколко отделни вида документи. Такова огромно разнообразие в обхвата на този тип данък на автора не му е известно да се е прилагало в друга държава. По-съществените позиции на облагане включват: 1) Система от бери, събирани чрез облепяне със специални марки при издаване на удостоверения, подаване на заявления по различни случаи и при различни учреждения; 2) Своеобразен гербов данък върху оборота (съразмерно облагане с гербов данък на фактури, разписки и сметки), рекламата, движението на капиталите (съразмерно облагане на договори за откриване на кредити, покупко-продажби на ценни книжа, на валута и стоки, подлежащи на регистриране на стоковите борси, на полици, записи на заповед, завещания, дарения и др.); 3) Допълнителен данък върху театралните билети, допълнително мито при внос и износ на стоки; 4) Допълнителни

такси към превоза по железниците и пощите и др. (обгербване на пощенски фрахтове, разписки за багаж и др.)

Нека да разгледаме проблемите, заложи в основните постановления за облагането с гербов налог през междувоенния период. Едно от най-важните, фундаментални изменения засяга облагането на фактурите, сметките и сметко-разписките. По Закона за гербовия налог от 1904 г. фактурите и сметките подлежат на прост гербов налог, независимо от големината на сумата, а именно обгербват се с 10 ст. за времето до 16.04.1919 г.; с 20 ст. за времето до 10.04.1921 г. и с 30 ст. за времето до 01.05.1923 г. Фактурите за сметки до 10 лв. са освободени от гербов налог (Данъчна просвета, год. I – 1929 г., кн. 9, с. 4). Изключително важно е да се отбележи, че при режима на споменатия закон от 1904 г. издаването на фактури и сметки не е задължително. Неиздаването на такива не съставлява никакво нарушение на закона и само ако купувача изрично пожелае да му се издаде такъв документ, то той се обгербва (Данъчна просвета, год. I – 1929 г., кн. 9, с. 4).

Според закона от май 1923 г. фактурите и сметките се разделят на две категории: 1) фактури и сметки, по които сумите не са били платени в момента на покупката, което обстоятелство задължително трябва да се означава с сумата „неплатено“, и 2) фактури и сметки, по които плащането е станало в брой. Първата категория фактури се облага с прост гербов налог от 2 лева, независимо от стойността на сумата; втората категория се облагат едновременно с прост налог от 2 лева и съразмерен от 1 лв. на всеки 1000 лв. Предписанието на споменатия закон от 1923 г. логично почти не се прилага от данъкоплатците, които масово започват да поставят на всяка фактура бележка „неплатено“ (Данъчна просвета, год. I – 1929 г., кн. 9, с. 5).

Със закона, влязъл в сила от 1 септември 1924 г. и частично допълнен с този от

23.07.1926 г., въпросът за обгербването на фактурите се поставя на много по-различна основа, целяща да гарантира един постоянен приход за държавния бюджет. Докато до 1923 г. издаването на фактури и сметки не е задължително и гербов налог се събира само ако такива биват издадени по волята на лицата, новият закон от 1924 г. установява задължително издаване на фактури и сметки за всяка продажба на стоки за суми, по-големи от 1000 лв., като ги облага с 3% върху стойността. Ако сумата не е изцяло платена или стоката е продадена на кредит, е нужно да се обгербват допълнително погасителните разписки с 1 лев на всеки 2000 лева. Изключение правят само продажбите, при които купувач е някое държавно, общинско учреждение или държавна банка, където се издава само разписка, обгербвана с 1 лев на всеки 2000 лева, без 3% налог върху стойността.

Задължителното издаване на фактури и бележки е най-съществената промяна в облагането с гербов налог в междувоенния период, насочена към повишаване на фискалните резултати (което реално така и не се осъществява). По тази причина трябва да обърнем внимание и на другите недостатъци на законите, които никак не са малко. Един от тях е неговата строга, сложна и безсмислена регламентация на мястото за лепене на марките и задълженията, които комплексните правила налагат за много широк кръг данъкоплатци. За да придобием представа за проблема, трябва да споменим, че разясненията и упътванията за обгербването, публикувани в списание „Данъчна просвета“ (кн. 9 от 1933 г.), представляват една самостоятелна книга от цели 96 страници! Вместо предговор разясненията започват със следните констатации: „Законът за гербовия налог, редом с акцизните закони, се ползва изобщо с реномето на жесток и страшен закон. Мнозина от тези, които искат да изпълняват правилно неговите повеления, все пак рискуват да изпад-

нат в грешка и да бъдат наказани. Това се дължи несъмнено на голямото разнообразие от случаи от практическия живот, до които законът се отнася, и поради специално отредените постановления за всеки един от тях... При ползването на настоящата книжка е желателно да се чете всичко, написано за конкретния случай от началото до края на съответната глава.“

Още от така направеното въведение читателят си създава впечатление – предписанията на закона са толкова разнообразни и неясни, че дори познаването им и желанието да се спазват не може напълно да предотврати риска от глоби. Излиза, че може би именно това е била и целта на самия законодател. В тази връзка чл. 53 от закона гласи: „Документите и книгата, върху които гербовите марки не са унищожени или са неправилно унищожени по предписания от закона начин, както и документите, обгербвани с марки, издадени от обръщение по време на съставянето им, се считат за необгербвани“ (Д.В. бр. 294, 31.III.1923 г.).

Няма съмнение, че понякога неправилното унищожаване на марка може да се направи с цел да се оцети държавата, (напр. като се отлепи от един документ, за да се постави на друг), но да се счита това при всички случаи, които могат да се получат неволно, предвид разнообразните и комплексни предписания и високите изисквания, е прекалено. От прегледа на членовете по лепенето и унищожаването на марките се вижда, че то не само не е проста и лесна за изпълнение задача, а е едно сложно упражнение и учение, чието тълкуване би затруднило дори съвременни юристи и икономисти. Чл. 49 нарежда гербовите марки върху менителници, полици, чекове, сметки, бордера, договори и други такива да се лепят така, че поне част от съдържанието им да мине върху тях, а върху всички други документи и книжка, които излизат от учрежденията – в горната лява или дясна

страна (Д.В. бр. 294, 31.III.1923 г.). Според чл. 45: „а) при бланкиране на джира върху марките се изписва датата на джирото; ...г) върху книжа, които се режат от кочан, марките се залепят отвесно, винаги с герба нагоре, между кочана и отрязъка се полага печата на учреждението и се разрязват на две половини, така че едната половина на марката да остане на отрязъка, а другата върху кочана”. Примери за многообразието от специфични изисквания при обгербване на различни документи включват: отбелязване на цената на обгербване върху копията, отбелязване на датата на внасяне на суми, залепване върху бялото поле на листа, записване на различни текстове, напр. „за дообгербване“, унищожаване със специални печати и дори записването на членове от закона върху марката. (Д.В. бр. 294, 31.III.1923 г., чл. 33-56).

Акционерните дружества са принудени да поемат рискове и да превозват с каруци огромно количество акции и документация до финансовите управления, за да унищожават марките им със специални печати, както и да наемат и подготвят лица, специално заети с контрола и обгербването на документацията (Симеонов, 1923, с. 1). Тази особеност въобще не е учудваща, като се има предвид следващият проблемен аспект на закона, а именно размерът и обхватът на неговите санкции. Според чл. чл. 57 и 58, ако нарушението на закона е извършено от държавен или общински служител, наказанието е глоба в троен размер от цената на гербовата марка, а когато нарушението е в частно дружество или лице, глобата е десеторна или 3% от стойността на документа, ако той се облага съразмерно (Д.В. бр. 294, 31.III.1923 г.). Допускането на грешки по закона за гербовия налог в акционерните дружества, особено в кредитни, осигурителни или застрахователни институции, може да се окаже изключително скъпа дейност и да достигне до милиони левове глоби, предвид високата стойност, отразена на докумен-

тите и сделките, които се облагат. Много опасен в това отношение, вече за широк кръг редови граждани, се оказва чл. 59 от закона (Д.В. бр. 294, 31.III.1923 г.). Той им вменява солидарна отговорност с длъжностните лица, допуснали нарушение. Под страх да понесат сериозни по размер глоби законът застава всички граждани, независимо дали са местни, чужди, малолетни или неграмотни, да знаят и да следят за точното приложение на един закон, разясняването на който реално би затруднило дори настоящи университетски преподаватели по данъчно право.

След разгледаните дотук недостатъци, отрязващи фискален фанатизъм, строгост и комплексност на законодателството, още по-важно е да обърнем внимание на тези аспекти в закона, оказващи негативно влияние върху стопанската дейност и икономиката на страната. В тази връзка законодателният режим на гербовия налог в особена степен засяга паричното обръщение, кредитата и спестяванията на гражданите. Тук е мястото да споменем, че недостигът на капитали, високата задлъжнялост на населението, лошите условия при кредитиране и ниското ниво на парични спестявания са едни от най-сериозните хронични проблеми в българската икономика за целия период от 1878-1944 г. След Първата световна война, под въздействието на наложените политически дългове и влошаващите се глобални икономически отношения, негативните тенденции в това направление логично се задълбочават. Данъчната политика на държавата и в частност разглежданият тук налог не само не играят положителна роля, но се превръщат в катализатор на допълнителни проблеми. В това отношение първо ще посочим, че според разпоредбите на законите за гербовия налог всяка вноска по спестовни сметки се облагат с един лев на 5000 лева за безсрочни и един лев на 2000 лева за срочни влогове. Изплащането на дългове по текущи сметки от своя страна също се облага с един лев на 2000 лева.

Това масово принуждава данъкоплатците да не внасят спестяванията си в кредитни учреждения, тъй като в повечето случаи гербовият налог може да се окаже по-висок от лихвите по депозита (Симеонов, 1923, с. 33). От тук следва намаляването на притока на пари в банките институции и поддържането на високи лихви по кредитите.

За оскъпяването на кредитите спомага и облагането на т.нар. пощенски кредит. Пощенският кредит се използва, когато клиент на българска банка, който се намира в чужбина, изиска телеграфски превод на валута от България. Банката изпраща валутата с пощенски чек, като уведомява своята банка кореспондент в чуждата държава да плати веднага от нейно име. Този способ изисква сключването на договор за краткосрочен кредит, а сделката за междубанков кредит се облага по смисъла на закона за гербовия налог с един лев на всеки 100 лева. Допълнително подчертано негативен ефект върху кредитирането оказва и друга особеност на законодателния режим. Той налага събирането на гербов налог по няколко пъти за всяка кредитна сделка. Процедурата при сключването на договор за кредит включва плащането на 2 лева за заявление, един лев на всеки 100 лева при договора за откриване на сметка, 1 лев на всеки 300 лева за запис на заповед и също толкова при договор за поръчителство. С един лев на 100 лева се обгербват и писмата, с които банките известяват клиентите за промяна в условията, лихвите, сроковете за вноски, тъй като те също се считат за договори (Симеонов, 1923, с. 34).

Друга от идеите, намерили приложение в закона за гербовия налог, която оказва негативно влияние върху паричното обращение, е облагането на джирото³ на чека.

³ Джирото е надпис за прехвърляне на ценни книжа. Джиросването се извършва чрез подпис на притежателя върху гърба на ценната книга или на прикрепен лист, който се нарича алонж, и поставяне на гумата "джиросвам" на гърба на документа.

Всяко джиро се облага с един лев на 2000 лева, от което следват не само проблеми за паричното обръщение, но и допълнително усложнение в самото изпълнение. Поради наличието на множество джиро възниква въпрос къде да се залепват гербовите марки при липса на място на самите чекове. Конкретният случай е решен чрез налагане на гербовият налог на джирото в България да се отчита със специални обяснителни бележки, прикрепвани към самите чекове (Симеонов, 1923, с. 35).

За да покажем още по-ясно мрежата на краен фискализъм, която обгръща данъчно-но законодателство през разглеждания период, измежду всички недостатъци, неясноти и несъобразности на законите за гербовия налог, ще завършим с тези положения и аспекти, които имат явен нерационален, неморален и безсмислен характер. Ще започнем с логиката на санкциите при нарушения на закона, според която колкото нарушителят по-малко борава и по-малко знае закона, наказанието е по-голямо. Така, според чл.чл. 57 и 58, когато нарушението се извърши от държавен или общински чиновник, наказанието е тройна глоба от гербовата марка, а когато нарушението е извършено от частно лице, глобата е десеторна или ако гербовият налог е съразмерен – 3% от стойността на документа (Д.В. бр. 294, 31.III.1923 г.). Изключително несправедливо и жестоко е обгербването наново при реакцептирането на записи на заповед. Практиката в България – да се дават неколкостепенни отсрочки на длъжниците по записи на заповед, е изключително често срещана предвид масово задължените, засегнати от парична и икономическа криза стопански субекти в изследвания период. Многократното плащане на и без това високите гербов данък върху споменатия документ, и то от лица, които се намират в затруднено положение, може единствено да го влоши още повече, нанасяйки допълнителни вреди върху родното стопанството. Неморални-

Управление на ресурси и разходи

те и нерационални аспекти на гербовия налог намират отражение и в облагането на разписките за инвалидни и сиромашки пенсии, на билетите за литературни прояви, научни сказки и просветителни дейности, на листовците с менюта за ястия в частни домове за сватби, годжежи, угощения и др. Тук данъчната политика на държавата достига до крайностите да се облагат хора в неравностойно положение, просветни дейности и събития, свързани с личния живот на данъкоплатците, които по никакъв начин не могат да осигурят съществени приходи в бюджета.

3. Заключение

Всичко, казано дотук, разкрива за пореден път така характерния за българското данъчно законодателство в посочения период непрестанен, необмислен и безрезултатен фискален фанатизъм. Повлечена от ненаситните си нужди и в търсенето на най-малкото съпротивление, държавната власт хвърля своята енергия в свърхаивно законотворчество. В политика на непрестанен реформизъм, воден от слепия стремеж към постоянно увеличение на данъчната тежест с прибързано законодателство, облагането с гербов налог между войните не успява да доведе до по-сериозни приходи, но успява да превърне системата на облагане в изключително сложна, нерационална и задушаваша родното стопанство. За окачествяване на законите за гербовия налог е напълно достатъчно да завършим с оценката, която дава Петър Тодоров, министър на финансите в първото и второто правителство на Александър Цанков (1923-1926). При закриване на стопанска конференция през 1923 г., като говори за същия закон, приет по време на самостоятелното управление на БЗНС, министърът казва: „...Няма съмнение че той е просто чудовищен, тъмен, жесток, инквизиционен и съспателен за страната, в известен смисъл уникален на фискалната мисъл.“ (В.

„Сговор“, 1923). С подобни крайни оценки Петър Тодоров се изявява като поредния опозиционен критик на данъчната ни система в този период. Скоро след това, ръководейки Министерството на финансите, той получава рядката възможност да я реформира и да приложи своята критика на практика. Само за да се превърне в поредния провалил се демагог, продължавайки развитието на така наследения и наречен от самия него – „уникум на фискалната мисъл“.

За съжаление в подобно отношение няма нищо учудващо. Политическото безсилие и демагогия в областта на данъчната политика за целия период от 1879 до 1944 г. е една изключително лесно забележима тенденция. Ако човек се запознае с политическите програми и дневниците на Народното събрание, веднага ще придобие представа колко добре „осъзната“ от партията е била социалната и стопанската безогледност на данъчната политика в България. Толкова добре осъзната, че по-голямата част от тях дори са превърнали „борбата“ с тежките налози в основен предизборен мотив и необходимост за идването си на власт (Стоянов, 2015).

Цитирани източници:

В. „Сговор“, брой 92, 1923 г.

(V. „Sgovor“, broj 92, 1923 g.)

Данъчна просвета, год. I- 1929 г., кн. 9, с. 4; 5.

(Danachna prosveta, god. I- 1929 g., kn. 9, s. 4; 5)

Д.В. бр. 294, 31.III.1923 г.

(D.V. br. 294, 31.III.1923 g.)

Димитров, М., 2010. Държавата и икономиката в България между двете световни войни 1919-1939 г.: Факти, анализи и оценки за икономическата политика, София, Издателски комплекс – УНСС.

(Dimitrov, M., 2010. Darzhavata i ikonomikata v Bulgaria mezhdu dвете svetovni voyni 1919-1939

г.: Fakti, analizi i otsenki za ikonomicheskata politika, Sofia, Izdatelski kompleks – UNSS)

Негков Б., 1937. Развитие на Българската финансова система през последното десетилетие, София, с. 37; 212.

(Nedkov, B., 1937. Razvitie na Balgarskata finansova sistema prez posledното desetiletie, Sofia, s. 37; 212)

Симеонов, А., 1923. Какъв е и какъв трябва да бъде законът за гербовия налог, София, с. 1; 4; 5; 10; 33; 34; 35.

(Simeonov, A., 1923. Kakav e i kakav tryabva da bade zakonat za gerbovia nalog, Sofia, s. 1; 4; 5; 10; 33; 34; 35.)

Стоянов, П., 2015. Състояние и развитие на данъчната система в България между двете световни войни (1919-1939 г.), София, (непубликувана дисертация).

(Stoyanov, P., 2015. Sastoyanie i razvitie na danuchnata sistema na Bulgaria mezhdu dвете svetovni voyni (1919-1939 г.), Sofia, (nepublikuvana disertacia).

Adams, Ch., 2001. For Good and Evil: The Impact of Taxes on the Course of Civilization, p. 331.

Beatty J., 2014. "The Fatal Year": Slavery, Violence, and the Stamp Act of 1765", The College of William and Mary.

Dagnall, H., 1994. Creating a Good Impression: three hundred years of The Stamp Office and stamp duties. London: HMSO, p. 100.

Einhorn, R. L., 2008. American Taxation, American Slavery, p. 20.

Maier, P., 1973. From Resistance to Revolution: Colonial Radicals and the Development of American Opposition to Britain 1765-76, p.p. 76-106.